

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

**Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова**

Серія 10

**ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ І ЛЕКСИКОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Випуск 6

КИЇВ 2010

ЗМІСТ

Світлій пам'яті Степана Пилиповича Бевзенка присвячено.....	2
Семеренко Г. В. Спогади про Учителя.....	5

СТУДІЇ З ДІАЛЕКТОЛОГІЇ ТА ІСТОРІЇ МОВИ

Козачук Г. О. Прикметники на позначення якостей характеру та поведінки людини у надбузько-поліських говірках української мови.....	7
Зубченко В. М. Розвиток українського мовознавства 20-30-х років ХХ століття в дослідженнях С. Бевзенка.....	11
Березовська Г. Г. Назви прикрас для волосся і голови у східнополіських говірках.....	16
✓ Брус М. П. Словотвір фемінітивів-гуцулізмів.....	18
Железняк М. Г. Степан Бевзенко і Юрій Шевельов.....	23
Кумеда О.П. Мовні погляди П. Куліша і мова його творів.....	26
Марчило Л. М. Часові форми дієслова у «Волинських грамотах ХVІ ст.».....	30
Паршак К.Д. Епіграфічні пам'ятки як найдавніші писемні джерела.....	36
Пена Л. І. Діалектна лексика у поезії Тараса Мельничука.....	38
Поліщук Л.Б. Назви хати та її частин у східнополіських говірках.....	43
П'яст Н. Й. Формування лексико-семантичної групи на позначення назв посуду, мотивованих лексемою «міра» та її іншомовними відповідниками.....	47
Селіверстова К.М. Структура діалектної лексики роману Марії Магіос «Солодка Даруся».....	50
Тищенко Т. М. Номінація рибальського знаряддя та його частин у східнополіських говірках.....	53
Ткачук М.М. Реконструкція дедуктивного ареалу (за матеріалами фітономінації говірок Чорнобильської зони).....	58
Штефуца В. Угорські запозичення в українсько-молдавських грамотах ХІV–ХV століть (аналіз особової назви «мътїашь, мътїа(ш), мътїа<ш>, мътї<аш>, мътїашк».....	65

ГРАМАТИЧНІ СТУДІЇ

Гальона Н.П. Синтаксичні студії С.П. Бевзенка.....	69
Плюш М.Я. Синтаксичні конструкції, ускладнені пояснювальним компонентом.....	75

Функцію естетичного оздоблення зачіски може виконувати гребінець, на позначення якого в досліджуваних говірках зафіксовано лексему *гриб'їнець*. Назва є демінутивним утворенням питомої відомої усім слов'янським мовам лексеми *гребінь*, що є похідною **greby* 'гребти' (ЕСУМ, I, 589). Цей дериват кодифіковано «Словником української мови» як літературна норма зі значенням 'довгаста пластинка з зубцями (з одного чи двох боків) для розчісування або скріплення волосся і прикрашання жіночої зачіски' (СУМ, II, 162).

Репрезентантом семи 'гребінець' у східноподільських говірках є також афіксальний дериват *гребушок*, представлений фонетичними варіантами *грибушок*, *грибішок*. Названі лексеми не внесено до реєстру «Словника української мови».

На досліджуваній мовній території позначення прикраси на голові активно вживають лексему *обруч*, засвідчену у трьох фонетичних варіантах, один із яких – із властивим обстежуваним говіркам протетичним [g]: *обруч*, *обруч*, *гобруч*. Етимологія слова сягає праслов'янського **obracsъ* 'зап'ястя, браслет, кільце', утворене з прийменника **ob* 'навколо' й основи іменника **raġa* 'рука' (ЕСУМ, IV, 144). У сучасних слов'янських мовах унаслідок розвитку багатозначності слово *обруч* втратило свою мотивованість і використовується на позначення зіпнутого кільцем предмета, який облягає що-небудь [Войтів, 34]. Отже, вторинне значення лексеми стає мотиватором для реалізації семи 'металева, дерев'яна прикраса у вигляді півкільця, яку носять на голові' лексемою *обруч*: *гобруч* *юд'ївали / шоб* *коси ни л'їзли ў* *гоч'ї* (Ос.); *обруч* *буў* *йак* *прикраса і п'їд'їтримка* *к'їс* *у* *пор'адку* (Степ.). Лексема *обруч* є літературною нормою української мови і кодифікована у «Словнику української мови» зі значенням 'металева, дерев'яна і ін. прикраса у вигляді кільця, яку носять на голові, руках або ногах' (СУМ, V, 573).

Отже, підсистему тематичної групи назв прикрас для волосся та голови утворюють лексичні одиниці на позначення прикрас, виготовлених з тканини, та прикрас, виготовлених з іншого матеріалу. ЛСГ назв прикрас для волосся та голови порівняно з іншими ЛСГ, що об'єднують назви прикрас, є більш відкритою до появи нових найменувань. Динаміка зумовлена значною мірою позамовними чинниками: руйнуванням традицій, що здавна регламентували вимоги до жіночих зачісок, та зникненням предметно вираженої опозиції «заміжня жінка»: «незаміжня жінка», відповідно, виходом з ужитку найменувань давніх прикрас та заміну їх іншими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтів Г. Назви жіночих шийних прикрас у гуцульському говорі / Г. Войтів // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / відп. ред. Я. Закревська. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. – С. 149–156.
2. Войтів Г. Назви прикрас / Г. Войтів // Українська історична та діалектна лексика. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 31–44.
3. Матейко К.І. Український народний одяг: Етнографічний словник. – К.: Наук. думка, 1996. – 195 с.
4. Буткова Г. Лексична група «прикрас» в українських художніх текстах I пол. XIX ст. / Г. Буткова // Український діалектологічний збірник. – К., 1997. – Кн. 3. – С. 267–272.
5. Савчук Г. В. Гуцульські жіночі прикраси / Г. В. Савчук // Народна творчість та етнографія. – 1987. – № 5. – С. 48–53.
6. Піцура Т. Назви жіночих прикрас в українських карпатських говорах / Т. Піцура // Волинь – Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Вип. 17. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 116–125.
7. Щербина Т. В. Середньонадніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. – К., 2003. – 332 с.

The article deals with the structural organization of the formation and functioning of the lexical and semantic group of the names of jewellery for hair and head in the dialects of Eastern Podillya.

Key words: lexical and semantic group, names of jewellery for hair, dialects of Eastern Podillya.

М. П. Брус

СЛОВОТВІР ФЕМІНІТИВІВ-ГУЦУЛІЗМІВ

У статті проаналізовано словотвір фемінітивів-гуцулізмів (питомих і запозичених). Звернуто увагу на історію формування специфічних гуцульських назв жінок, на їх способи деривації, словотвірну семантику, словотвірну синонімію. Охарактеризовано суфіксацію фемінітивів як найбільш продуктивний спосіб їх творення, а також інші способи морфологічної деривації, лексико-семантичний і морфолого-синтаксичний як малопродуктивні способи деривації фемінітивів-гуцулізмів. Відзначено, що словотвір фемінітивів-гуцулізмів є важливою складовою частиною словотвору фемінітивів сучасної української мови загалом, представляє у ній давні реліктові словотвірні одиниці і відображає особливості сучасного гуцульського фемінотворення.

Ключові слова: словотвір, фемінітиви-гуцулізми.

Збагаченню фемінікону сучасної української мови сприяють номінативні одиниці не тільки літературної мови, а й інших форм національної мови (діалектної, просторічної, жаргонної тощо). У зв'язку з цим особливу увагу привертає діалектне мовлення як основне джерело збагачення української літературної мови живомовними елементами і збереження споконвічних українських мовних рис. Упродовж історичного розвитку української мови відбувається тісна й постійна взаємодія літературної мови і територіальних діалектів [13: 97]. У результаті цього периферійні діалектні особливості проникають до літературної мови і сприяють її нормуванню на кожному історичному етапі [15: 6]. А серед українських говорів одним із найбільш колоритних і багатих на реліктові українські мовні елементи є гуцульський діалект. Це, ймовірно, і найбільш насичений специфічними фемінітивами діалект, порівняно з іншими говорами української мови. Але якщо сьогодні загалом гуцульський говір представлений в українській лінгвістиці численними науковими дослідженнями [див. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 та ін.], то загальні назви жінок цього говору є маловідомою сторінкою української діалектології [див. 1], хоч вони неодноразово ставали предметом сучасних лінгвістичних студій [див. 2, 3, 14, 17, 18, 19].

Своєрідність гуцульського фемінікону склалася під впливом багатьох мовних і позамовних факторів. У діалектах карпатського регіону з часів Галицько-Волинської держави (XIII-XIV ст.) дотепер збереглося чимало давніх власне українських рис (м'якість пишлячих, звука [р], асиміляція деяких голосних і приголосних звуків, форми двоїни в поєднанні з числівниками, звук [й] після губних замість епентетичного [л], форми умовного способу з частками *бих*, *би* та дієсловом минулого часу й інше) [див. 5: 129-130], а в результаті тривалих міграційних процесів та перебування багатьох епічних спільнот на території українських Карпат, близькій до сусідніх держав (Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Молдови), гуцульський діалект збагатився різними запозичченнями. Унаслідок цього склад сучасного гуцульського фемінікону визначають різні за походженням слова – власне українські й іншомовні. Більшість фемінітивів-гуцулізмів належить до питомої лексики (*батчанька*, *березунка*, *братаничка*, *версниця*, *гавкуниця*, *головчанка*, *збиточниця*, *крутарка*, *тівір'яка*, *доїльниця*, *пискачка*, *підлизачка*, *плетінниця*, *примівниця*, *убійниця* тощо). Водночас чималу кількість становлять і фемінітиви-гуцулізми іншомовного походження, зокрема польського (*жовнірня*, *кссндзова*, *мазурка*, *небішка*, *склепар'яка*, *імость*), німецького (*байстручка*, *майстриня*, *фартушанка*, *швагрова*, *шельма*), угорського (*босорка*), румунського (*бовгарка*), тюркського (*бовванія*), італійського (*мольфарка*), французького (*манкірантка*), давньогерманського (*княгиня*, *княжна*), російського (*жениця*, *красавиця*). Фемінітиви-гуцулізми власне українського й іншомовного походження піддаються в більшості словотвірній класифікації. Джерельною базою для проведення словотвірного аналізу фемінітивів-гуцулізмів можуть служити сьогодні як окремі словнички гуцульських говірок, так і наукові праці, що охоплюють певною мірою гуцульську лексику [див. 4, 6, 7, 8, 16, 20].

Фемінітиви-гуцулізми є, ймовірно, витвором багатьох епох, а не сучасного періоду розвитку української мови. На давність їх можуть вказувати поодинокі фіксації таких слів у різних історичних працях. Так, до давньоукраїнських специфічних територіальних номінацій, за «Словарем древнерусского языка» І. І. Срезневського, можна віднести слова *байльниця* (СДЯ, I, 46), *братаньна* (СДЯ, I, 167), *роженця* (СДЯ, III, 144), *стрыня* (СДЯ, III, 564) тощо; за «Словником староукраїнської мови XIV-XV ст.» за ред. Д. Г. Гринчишина та ін. – слова *братанича* (ССМ, I, 119), *дивка* (ССМ, I, 299), *племеника* (ССМ, II, 152), *сестрениця* (ССМ, II, 341), *тетка* (ССМ, II, 433) тощо. Хоч у ті часи названі фемінітиви, напевно, не сприймалися як специфічні регіоналізми і чітко не диференціювалися за сферами вживання. Деяку більшу кількість слів фіксують словники наступних історичних періодів, але так само без вказівки на їх регіональне поширення. Зокрема, «Словник української мови XVI – I половини XVII ст.» за ред. Д. Г. Гринчишина та ін. подає слова *байля* (ССУМ, 2, 11), *братанка* (ССУМ, 3, 52), *господыни* (ССУМ, 7, 54), *д'звочка* (ССУМ, 8, 250) тощо, «Історичний словник українського языка» за ред. Є. Тимченка та картотека до нього – слова *волошка* (ІСТ, 302), *галичанка* (ІСТ, 504), *дружка* (ІСТ, 831), *свашка* (КТ), *сестриниця* (КТ) тощо; а «Словарь української мови» за ред. Б. Грінченка (вперше найбільшою мірою) – слова *байстручка* (СГ, I, 22), *бездітниця* (СГ, I, 39), *білявина* (СГ, I, 68), *браця* (СГ, I, 92), *вьянка* (СГ, I, 260), *гуцулка* (СГ, I, 344), *газдинечка* (СГ, I, 345), *катарниця* (СГ, II, 216), *кериниця* (СГ, II, 235), *котиниця* (СГ, II, 281), *літавиця* (СГ, II, 371), *любка* (СГ, II, 386), *мабусенька* (СГ, II, 403), *одиниця* (СГ, III, 39), *покіїничка* (СГ, III, 271), *таїянка* (СГ, IV, 245), *фійна* (СГ, IV, 377), *челядина* (СГ, IV, 450) тощо. І в сучасній

українській літературній мові вкорінилося чимало фемінітивів-гуцулізмів, як видно зі «Словника української мови» в 11 т. за ред. І. К. Білодіда та ін., напр.: *відданиця* (СУМ, I, 578), *вішунка* (СУМ, I, 693), *зурка* (СУМ, II, 200), *лісна, лісниця* (СУМ, IV, 523), *мавка, мавочка* (СУМ, IV, 587-588), *нявка* (СУМ, V, 459), *отрчаря* (СУМ, V, 709), *русалка* (СУМ, VIII, 911), *русначка* (СУМ, VIII, 912), *шеттрах, шеттунка* (СУМ, XI, 442); сліди деяких фемінітивів зберігають спільнокореневі слова (маскулінативи та інші), напр.: *мольфар* “чарівник” (СУМ, IV, 793), *примівка* “примовляння” (СУМ, VII, 672). Наявні сьогодні в історичних словниках української мови фемінітиви, що функціонують в гуцульському говорі, могли виникнути колись в карпатському регіоні України або, вийшовши із загального вжитку, могли залишитися в діалектах української мови. Водночас багато власне українських найменувань жінок стали надбанням гуцульського говору на сучасному етапі (*примівниця, ністолія, тіскачка, пустачка*), невідомих йому в минулому, а ще більше – іншомовних слів (*вожарка, мастрка, мамуна, мольфарка, нанашка, моиця, джуупняса, мангалаяска, калягузниця, флякорниця, штольфа*).

З урахуванням процесів творення на власній мовній основі чи іншомовній, за співвідношенням з мотиваційними словами та спільнокореневими загалом, за словотворчими засобами, словотвірними значеннями можна дати обширний аналіз словотвору фемінітивів-гуцулізмів. Словотворчі засоби й мотивувальні основи є репрезентантами способів деривації фемінітивів-гуцулізмів. З урахуванням їх слід виділити морфологічний, лексико-семантичний і морфолого-синтаксичний способи творення іменників-назв жінок.

Із відзначених способів деривації досить показовим під час творення фемінітивів-гуцулізмів є морфологічний спосіб. До його різновидів належать суфіксація, складання, префіксальний і флексійний способи, що визначаються на основі словотворчих засобів (суфіксів, інтерфіксів, префіксів, флексій). А серед цих різновидів морфологічного способу деривації суттєву перевагу над іншими різновидами у процесі творенні фемінітивів-гуцулізмів має суфіксальний спосіб.

Суфіксація фемінітивів-гуцулізмів – це творення апелятивів зі значенням особи жіночої статі здебільшого від назв чоловіків, рідко від назв жінок, неособових іменників, від прикметників та дієслів за допомогою різноманітних словотворчих суфіксів. Тому всі суфіксальні фемінітиви можна згрупувати на слова, мотивовані маскулінативами; слова, мотивовані фемінітивами; слова, мотивовані неособовими іменниками; слова, мотивовані ад'єктивами; слова, мотивовані вербативами. У творенні відмаскулітних дериватів беруть участь різні суфікси, переважно стилістично нейтральні, зокрема продуктивний суфікс *-к-а* (*адукатка, андженірка, анкаведистка, верствачка, вовкунка, гавкунка, дахторька, дукарка, сзикачка, таліціянка, пістунка, пльоткарка, побережничка, покійничка, профецирка, прошачка, пустачка, страмачка, хатарька* тощо), а також малопродуктивні суфікси *-иц-я, -ниц-я, -ин-я, -ул-я, -ух-а, -их-а, -івн-а* (*бахуриці, вовкуниці, напасниці, отрїїниця, помаганниця, устидниця, чародійниця, господиня, горбуля, льопотуха, осинавчиха, побережниківна* тощо). Для творення відфемінітивних дериватів використовуються здебільшого пейоративні суфікси *-очк-а, -анк-а, -ечка, -ичк-а, -еньк-а, -оньк-а, -ус-я, -иц-е, -ун-а*, рідше стилістично нейтральні *-к-а, -иц-я, -ин-а*, що надають словам здрібніло-пестливого або згрубіло-зневажливого відтінку (*воскарочка, вуїночка, білявочка, білявиночка, дівочка, вуянка, їмостечка, газдинечка, нанашечка, служечка, красавчика, газдиненька, мамусенька, дівчатонька, бабуся, мамуся, дівчаниця, мамуна, газдинька, тівка, дівчатка, баїльниця, бабчина, чєлідина* тощо). Похідними від неособових іменників є поодинокі фемінітиви (*біданка, бідашка, гадєрка, гілявка, гір'єнка*). Відприкметникові фемінітиви мають у своїй структурі суфікси *-иц-я, -ун-я, -ох-а, -ул-я, -ин-а, -к-а* (*зведениці, здоровиці, відданиці, білуні, дурньоха, рудьоха, сивуля, сліпуля, білявина, білявка*), а віддієслівні – форманти *-л-я, -єнк-а, -анк-а, -авк-а, -иц-я, -ниц-я* (*браля, леп'єнка, співанка, иняпавка, літавиця, повірниця, рожєниця, голосінниця, громадїниця*).

Складання, префіксація і флексійний спосіб – непродуктивні способи деривації, яким відповідають поодинокі апелятиви зі значенням особи жіночої статі, зафіксовані в гуцульському говорі. Складання фемінітивів полягає в поєднанні двох різних основ (основоскладання) зі словотворчим формантом, тобто репрезентує складно-суфіксальний спосіб (*дітородяца, гаволовиця, малокрівниця, хлібородяця, душеловиця*). Префіксація відображає приєднання до кореня лише словотворчого префікса або в поєднанні з суфіксом, тобто показує здатність фемінітивів утворюватися префіксальним і префіксально-суфіксальним способами (*посєстра, бездітниця*).

Флексійний спосіб – це творення фемінітивів переважно за допомогою флексії *-а*, рідко інших, виконують роль словотворчого форманта (*льона, сеніора, сусіда, челеда, дівче, дівчи*).

Лексико-семантична деривація – це малопродуктивний спосіб творення фемінітивів гудулізмів, але все ж характерний для них на сучасному етапі. Цей процес зводиться до вжива загальновідомих назв жінок у невластивих для них вторинних значеннях. Лексико-семантична деривація зазнають різні за значенням фемінітиви і переважно власне українського походження. Во як правило, використовуються з одним специфічним значенням, але можуть набувати і кільк переносних значень. За стилістичними ознаками такі деривати поділяються на нейтральні (*б ворожка, знахарка*), *білявка* “мила, кохана”, *вуйна* “незнайома літня жінка”, *діва* “літавиця”, *дівча* “лісниці, русалки”, *дівчина* “кохана”, *жінка* “приятелька”, *жона* “наречена”, “дружина”, *зради* “лісова русалка”, *сестра* “кохана” тощо) і стилістично марковані – здрібніло-пестливі (*бб* “ворожка”, *білявочка* “мила, кохана”, *дівочка* “кохана”, *дівчинка* “новонароджена”, *жіно* “дружина”, *кумка* “жінка”, “приятелька”, *матінка* “Богородиця”, *панночка* “дівчина”, “попадя”, “ні дружина”, *сестричка* “кохана” тощо) та згрубіло-зневажливі (*льоха* “ледарка”, *дівка* “покрить “дочка” тощо). Чимало з таких найменувань жінок вживаються у ролі звертань (*жона, любка* тощо). Однак усі вони із вторинними значеннями мають розмовний, дещо знижений відтінок.

Морфолого-синтаксичний спосіб, зокрема субстантивація, так само належить малопродуктивних способів деривації фемінітивів-гудулізмів. Цим способом утворюються на жінок від прикметників, рідше дієприкметників. Серед дериватів цього способу творення мож простежити слова, що зазнали повної субстантивації і сьогодні сприймаються як іменники (*ліс суджена, хресна* тощо), та слова, що зазнали часткової субстантивації і співвідносяться зара певними прикметники (*мала, молоденька, невірная, недужа, віддана, пречиста, професорс чорноволоса, бідолашина* тощо). Як і лексико-семантичні деривати, фемінітиви-субстантивати ма розмовний, знижений відтінок, тому й функціонують в діалектному мовленні, та, можливо, більшому обсязі або мають можливість до подальшого розширення свого складу, бо творення забезпечує економію мовних засобів і унеможливорює процес спілкування.

Фемінітиви іншомовного походження проникали й проникають до гудульського лексико ймовірно, або разом з відповідними маскулінативами, чи пізніше від них, або довгий час побутують мові гудулів, що спричинює ускладнення їх структури, співвідношення зі спільнокореневі словами. Тому практично для кожної іншомовної назви жінки можна визначити мотивувальну баз переважно апелюючи зі значенням особи чоловічої статі (*жовнярка, бовгарька, ксендзова, мазу небіжка, склепарка, їмостечка, байстрючка, маскалька, копилця, маєрка, швагрова, кирини шельма, босорканя, мольфарка, маркірантка, княгиня* тощо). У зв'язку з цим і запозичені фемініти в гудульському говорі можна вважати похідними, вторинними одиницями, що стали уже органіче складовою частиною гудульського лексикону і великою мірою визначають специфіку фемініти цього діалекту.

Для номінації жінки за певною ознакою часто використовуються спільнокореневі слова, належать до одного або до різних способів деривації і засвідчують синонімію самих фемініти словотворчих засобів і навіть способів творення іменників-назв жінок, напр.: *братанка, братанич, вовкунка, вовкуниця; гавкунка, гавкуниця; байя, байльниця; вуйна, вуйночка, вуянка; білявка, біляви білявочка, білявиночка; дівка, дівочка, дівче, дівчиннице; босорка, босорканя; громаділі, громаділн байстриця, байстручка; воскарка, воскарочка; таздинька, таздиненька, таздинечка; друз дружечка; їмость, їмостечка; красавиця, красавичка, красуля; лісна, лісниця; льона, лопоту нанашка, нанашечка; одиначка, одиниця; няня, ненька, ненечка; сирітка, сиріточка; тіта, тін тіточка; служечка, служниця; співанка, співушечка; фіфка, фіфачка; фіна, фїйна, філіна.]*

однокореневі слова вчені трактують, як “словотвірні діалектизми”, під якими розуміють тото лексико-семантичні афіксальні та складні утворення з етимологічно спільною твірною осною (кореневою або суфіксальною), але з різними співвідносними (опозиційними) афіксальн елементами (включно з нульовим суфіксом) чи іншими компонентами (у композитах), що утворю ряди відповідних локальних словотвірних діалектизмів, і лише деякі з них стають надбанням сучас української літературної мови [13: 104]. У процесі олітературнення діалектних словотвір синонімічних рядів відбувається семантико-стилістична диференціація і спеціалізація елементів та рядів [13: 106]. Так, зі словотвірних діалектизмів *челідина* (*челідина, чилідина, чілідина*), *чел* (*челідь, челідь, челиць*), *челеда, челядка* в значенні “жінка, дівчина, жіноцтво” до сучасної українс

...ї мови увійшли слова *челядина*, *челядка*, *челядь* і похідні від них *челядниця*, *челядинка*, *челядинька* (СУМ, XI, 291-292), але мають усе ж розмовне, діалектне забарвлення та виражають неологічно-незакликане ставлення до осіб жіночої статі.

Фемінітиви кожного способу деривації характеризуються певною словотвірною семантикою. Морфологічним дериватам властиве модифікаційне, мутаційне і транспозиційне словотвірні значення. Суфіксальні деривати, утворені від маскулінативів, мають модифікаційне номінативне словотвірне значення (*басарабка*, *батуряї*, *богачка*, *пестійка*, *русначка*, *чередільниця*, *штрамачка*), утворені від фемінітивів – переважно модифікаційне пейоративне значення (*бабчина*, *вдовщи*, *блявчиночка*, *вуйночка*, *дівчатка*, *мамусянька*), утворені від неособових іменників, дієслів і прикметників – мутаційне словотвірне значення (*бідашка*, *гір'єнка*, *літавиця*, *шляпавка*, *білуні*, *рудьота*, *відданаї*). Префіксальні деривати виражають модифікаційне номінативне значення (*посестра*, *паніматочка*) або модифікаційне пейоративне значення (*пердобаба*). Складно-суфіксальні і префіксально-суфіксальні деривати – це в основному транспозиційні утворення (*гаволовиця*, *маюкрієнаря*, *душеловаря*, *шляпачка*, *бездітниця*). Флексійні деривати з різною словотвірною семантикою: мотивовані маскулінативами мають модифікаційне номінативне значення (*сеніора*, *сусіда*), мотивовані фемінітивами – модифікаційне пейоративне значення (*дівче*, *челеда*) мотивовані неособовими словами – мутаційне словотвірне значення (*льона*).

Лексико-семантичні і морфолого-синтаксичні деривати, на відміну від морфологічних, виступають з мутаційним словотвірним значенням, оскільки набувають нового вторинного значення і позначають жінку за новою ознакою (лексико-семантичні утворення: *дівочка* «кохана», *кумка* «приятелька», *любка* «зверт. До жінки») або взагалі жінку за певною ознакою (фемінітиви-субстантиви: *віддана*, *бідоланина*, *хресна*).

Словотвір алекситивів-назв жінок гуцульського говору є неповторною і важливою складовою частиною словотвору фемінітивів української мови загалом. Розкриття його дає можливість пізнати давні, забуті і сучасні процеси творення загальних назв жінок, словотвірні особливості специфічних фемінітивів (питомих і запозичених), способи деривації назв жінок на сучасному етапі, продуктивність і співвідношення їх, перспективи збереження і використання власне гуцульських фемінітивів у діалектній і літературній мові. Разом з тим, гуцульський говір постійно живить українську літературну мову фемінітивними словотвірними одиницями (*гуцулка*, *мавочка*, *русалонька*, *ліснаря*, *повітруля*, *мальфарка*, *чередільниця*), що знаходять у ній різне застосування, переважно розмовно-поетичне, надають їй гуцульського колориту та підтверджують невмирущість діалектного мовлення, його дієвість і цінність у становленні фемінікону української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брус М. П. Гуцульські фемінітиви: семантика і структура / Марія Брус // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. — Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2010. — Вип. XXV-XXVI. — С. 67—72.
2. Брус М. П. Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI—XVII століть: словотвір і семантика: дис. ... канд. Філол. Наук: 19.02.04 / Марія Петрівна Брус. — Івано-Франківськ, 2001. — 206 с., 60 с. (додатки).
3. Брус М. П. Становлення лігальної категорії жіночості / Марія Брус // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. — Івано-Франківськ: Видавничо-літературний відділ ЦПТ, 2006. — Вип. XI—XII. — С. 39—48.
4. Грицак М. Старби гуцульського говору: Росішка (вінчарство у текстах) / Микола Грицак. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 320 с. — (Серія "Діалектологічна скриня").
5. Гриценко П. Ю. Гуцульський говір / П. Ю. Гриценко // Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зибілок М. П. та ін.]. — 3-є вид., зі змін. і доп. — К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2007. — С. 129-130.
6. Гуцульські говірки: короткий словник / відповід. Ред. Я. Закревська; уклад.: Г. Гузар, Я. Закревська, У. Єдлінська, В. Зеленчук, Н. Хобей. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. — 232 с.
7. Гуцульські говірки: лігвальні та етнолігвальні дослідження / [ред. Кол.: Я. Закревська (відп. Ред.), П. Гриценко, Л. Коць-Григорук та ін.]. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. — 368 с.
8. Гуцульщина: діалектичні столи / АН України. Інститут суспільних наук; ред. Кол.: Я. Закревська (відп. Ред.), У. Єдлінська, Р. Керста, В. Черняк. — К.: Наук. думка, 1991. — 308 с.
9. Грещук В. Гуцульський діалект у мові української художньої літератури / Василь Грещук // Українознавчі студії / гол. Ред.: Василь Грещук. — Івано-Франківськ: "Трип" / 2001. — № 3. — С. 3—10.
10. Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект: монографія / В. В. Грещук, І. І. Кононенко, М. П. Лесюк, М. І. Паньків, М. Д. Романюк, С. І. Хароб та ін. — Київ—Івано-Франківськ: ВДВ ЦПТ, 2006. — С. 16—22, 56—58, 79—96.
11. Жидичко Ф. Т. Нарис з діалектології української мови / Ф. Т. Жидичко. — вид. друге (перероблене). — К.: Рад. Школа, 1966. — С. 225—230.
12. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова / Б. В. Кобилянський. — К.: Радян. Школа, 1960. — 276 с.
13. Ковалик І. І. Властивості української літературної мови і територіальних діалектів у іменниковому словотворі / І. І. Ковалик // Українська літературна мова в її взаємості з територіальними діалектами: зб. Наук. праць / ред. Кол.: М. А. Жовтоброх (відп. Ред.), І. Р. Волошинова, Н. Й. Марчук, І. Г. Матвіс, Т. В. Назарова. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 96—107.

14. Ковалюк І. І. Словотворчий розряд суфіксальних загальних незв'язних істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами / І. І. Ковалюк // Питання українського мовознавства. — Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1962. — Кн. 5. — С. 3—34.
15. Матвіяк І. Г. Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах / І. Г. Матвіяк // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами. зб. Наук. праць. / ред. Кол.: М. А. Жовтоброк (вип. Ред.), І. Р. Висоцька, Н. Й. Мартух, І. Г. Матвіяк, Т. В. Назарова. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 5—31.
16. Нарич М. Скарби гучульського говору: Березови / Микола Нарич. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 224 с. — (Серія "Діалектологічна скриня").
17. Пузіренко Я. В. Агенитивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. Філол. Наук: 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Пузіренко Ярина Василівна. — К., 2005. — 21 с.
18. Семенов С. П. Формування словотвірної системи іменників із модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. Філол. Наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / Семенов Світлана Пилипівна. — Запоріжжя, 2000. — 20 с.
19. Фекеца І. І. Жіночі особові назви в українській мові. (Творення і використання): дис. ... канд. Філол. Наук: 10.02.02 / Фекеца І. І. — Ужгород, 1968. — 369 с.
20. Хоблей Н. Гучульська міфологія: етнолінгвістичний словник / Наталя Хоблей. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — 216 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- ІСТ — Історичний словник українського мовознавства. 1930-1932. — Мюнхен / [під ред. С. Тимченка]. — Харків — Київ: Держ. Вид-во України, 1985. — Т. 1. — 947 с.
- КІ — Картоотека до історичного словника української мови. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. — Львів.
- СГ — Словарь української мови: у 4 т. / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: фотомеханічне видання. — К.: Наук. Думка, 1996. — Т. 1. — 496 с.; Т. 2. — 588 с.; 1997. — Т. 3. — 516 с.; Т. 4. — 616 с.
- СДЯ — Среднеславянский И. И. Словарь древнерусского языка: в 3 т. / И. И. Среднеславянский. — reprint. Изд-е. — М.: Книга, 1989. — Т. I. — 1420 с. + 49 с.; Т. II. — 1802 с.; Т. III. — 1684 с. + 272 с. + 13 с.
- ССМ — Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.: у 2-х т. / [ред. Кол. Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький]. — К.: Наук. Думка, 1977. — Т. 1. — 630 с.; 1978. — Т. 2. — 591 с.
- ССУМ — Словник української мови XVI — першої половини XVII ст. / [ред. Кол. Д. Г. Гринчишин (вип. ред.), Л. М. Полвога, У. Я. Селіська та ін.]. — Львів: НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1994—2009. — Вип. 1—14.
- СУМ — Словник української мови: у 11 т. / [ред. Кол. І. К. Білодіз (голова), А. А. Бурячок, Л. Л. Гумецька, Ф. Т. Жилко та ін.]. — К.: Наук. Думка, 1970—1980. — Т. I—XI.

Word-formation of feminitives-Hutsulisms (both those of native origin and borrowed) has been analyzed in the article. Special attention was given to the history of forming specific Hutsul women's names, ways of their derivation, word-building semantics and word-building synonymy. Suffixation of feminitives as the most productive way of their formation and other ways of morphological derivation, lexico-semantic and morphological-syntactical as non-productive ways of derivation of feminitives-Hutsulisms, have been characterized. It has been emphasized that the word-formation of feminitives-Hutsulisms is an important component of the word-building of feminitives of modern Ukrainian as a whole, presents in it ancient relict units of word-building and reflects the peculiarities of modern word-formation of Hutsul feminitives.

Key words: word-building, word-formation, feminitives-Hutsulisms.

М. Г. Железняк

СТЕПАН БЕВЗЕНКО І ЮРІЙ ШЕВЕЛЬОВ

У статті з'ясовано роль Ю. Шевельова у представленні С. Бевзенка в «Encyclopedia of Ukraine».

Ключові слова: Бевзенко, Шевельов, енциклопедія.

Переглядаючи архівні матеріали Наукового товариства ім. Шевченка в Європі, я звернув увагу на дві копії «Списку гасел з групи «мова» за картоотекою «ЕУ»». Цей список готувався для майбутньої «АЕУ-2» (англомовної Енциклопедії Українознавства — відомої нині як «Encyclopedia of Ukraine»). Одну з копій супроводжують зроблені на окремому аркуші зауваження Головного редактора ЕУ — Володимира Кубійовича — датовані 01. 02. 1978 р., з яких чітко видно, що вони призначені для відповідального редактора групи «мова» Юрія Шевельова. Це потверджується й копією листа В. Кубійовича до Ю. Шевельова від 17 листопада цього ж року, який також зберігається в архіві НТШ у Європі. У листі поміж іншим В. Кубійович зазначає:

«Дорогий Юрію Володимировичу!

Мило згадую нашу зустріч і розмови. Як ми домовлялися посилаю:

1. *Список гасел з групи «Мова» з Вашими доповненнями (я маю копію).*
2. *Відбитку Вашого листа з 6.3.1978 і мою відповідь з 17.3. (копія).»*

Отже, не дає підстави говорити, що ми маємо справу з копією доопрацьованого Юрієм Шевельовим списку гасел з групи «мова» для «Encyclopedia of Ukraine».